

<https://interscience.uz/>

ISSN 2181-1709 (P)

ISSN 2181-1717 (E)

SJIF: 3.805 (2021)

2023/12

**TA'LIM VA
INNOVATION
TADQIQOTLAR**

**ОБРАЗОВАНИЕ И
ИННОВАЦИОННЫЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ**

**EDUCATION AND
INNOVATIVE
RESEARCH**

TA'LIM VA INNOVATSION TADQIQOTLAR

ОБРАЗОВАНИЕ И ИННОВАЦИОННЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

EDUCATION AND INNOVATIVE RESEARCH

№12/2023
DEKABR (1)

Muassis:

Buxoro davlat universiteti
Fan va ta'lim MChJ

Bosh muharrir: Ma'murov
Bahodir Baxshullayevich

Jamoatchilik kengashi raisi:
Xamidov Obidjon Xafizovich,
Buxoro davlat universiteti
rektori

Mas'ul kotib: Akramova
Gulbahor Renatovna

Texnik muxarrir: Davronov
Ismoil Ergashevich

Tahririyat manzili:
Buxoro shahar,
Q.Murtazoyev ko'chasi, 16-uy

E-mail:
eirjurnal2020@gmail.com

Jurnalning elektron sayti:
www.interscience.uz

Jurnal OAK Rayosatining
2021 yil 30 sentyabrda
306/6-son Qarori bilan
**PEDAGOGIKA,
PSIXOLOGIYA,
FILOLOGIYA, TARIX
FANLARI** bo'yicha falsafa
doktori (PhD) va fan doktori
(DSc) ilmiy darajasiga
talabgorlarning dissertatsiya
ishlari yuzasidan asosiy
ilmiy natijalarini chop etish
tavsifiya etilgan ilmiy nashrlar
ruyxatiga kiritilgan

Bosishga ruxsat etildi:
15.12.2023 y.
Qog'oz bichimi 60x84 1/8.
b/t.12,5.

Buyurtma raqami 1.23
«FAN VA TA'LIM»
nashriyotida chop etildi.
Buxoro shahar

Jurnal 28.07.2021 yilda 9305
raqami bilan O'zbekiston
Ommaviy axborot vositalari
davlat ro'yxatidan o'tgan

Jurnal 2020 yilda tashkil topdi
va 2 oyda 1 marta chop etildi.
2021 yil noyabr oyidan
boshlab har oyda 1 marta
o'zbek, rus va ingliz tillarida
chop etiladi

«Ta'lim va innovatsion
tadqiqotlar» xalqaro ilmiy-
metodik jurnalidan ko'chirib
bosish tahririyatining roziligi
bilan amalga oshiriladi

Maqolada keltirilgan
faktlarning
to'g'riligi uchun muallif
mas'uldir

07.00.00 – TARIX FANLARI

Axmetov D. D. Tarix darslarida mustaqil ta'lim topshiriqlari ustida ishlash	7
Axatov L. K. Falсафий - ахлоқий қарашлар таҳлили – тасаввуф, сўфий ва илм тимсоли	13
Ержанова Г. М. Тарих ўқитишда ўқувчиларни мантикий фикрлашга ўргатувчи ўқув топшириклардан амалиётда фойдаланиш	17
Ганиев С. Т. Олий таълимда миллий тарихни ўқитиш орқали талабаларда mustaqil ishlash кўникмасини ривожлантириш усуллари	22
Iskandarov Sh. N. So'ngi amir said olimxonning afg'onistondagi muhojirligi	26
Miraxmedova Sh. N. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasida kitobxonlik madaniyati	30
Nasirov B. U. Umumiy ovqatlanish tizimi faoliyatida ro'y bergan o'zgarishlar va ularning aholi turmush tarziga ta'siri. (xix asr oxiri- xx asr boshlarida o'zbekiston misolida)	34
Norinov M. R. Namangan madaniy hahotida muzeylarning o' rni (namangan o'lkashunoslik va madaniyat muzeyi misolida)	38
Norqochqarov X. E. Afg'onistonda o'zbek tilining qonuniy asoslanishi, o'zbeklar ijtimoiy-madaniy hayotidagi o' rni (XX asr – XXI asr boshlari)	41
Xamrokulova Sh. Sh. Qozoq xonligining shakllanish tarixi.	49
Yo'ldashev U. X. Raqamli tarix fanining shakllanishi va taraqqiyoti	53
Yunusxo'jayev H. Z. G'arb olimlari asarlarida ijtimoiy davlatchilik tarixining yoritilishi.	59

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

Abdullayeva X. N. Sehrli ertaklarda g'ayrioddiy tug'ilish motivining o'ziga xos turlari va ulaning tahlili	62
Абдуллаева Р. Х. Лингвокультурный анализ паремий, характеризующих внешность человека в русской и узбекской пословичной картине мира	66
Adizova O. I. Topishmoqlarning ijtimoiy –madaniy o'ziga xosliklari	74
Amonov U. Mumtoz adabiyotimida tazkirachilik an'anasi	79
Axrорова M. A. XX asr boshlarida navoiy an'anasi	86
Azimov Yu. Yu. "Devoni foniy"da she'r va shoirlik haqida	90
Бобо-Ходжаева А. Л. О лингвокультурном влиянии некоторых тюркизов на современный русский язык	95
Hojjiyeva G. S., Abduraximova M. D. Fransuz tilidagi san'at terminlari asosida yasalgan frazeologik birliklarning milliy-madaniy xususiyatlari	98
Икрамова Ш. Отражение социальных ролей в семантической структуре слов	101
Муртазаева Ф. Р. Типология женских образов и характеров в мировой «женской прозе»	106
Pardayev S. SH. Til madaniyatning aloqa tizimi sifatida	113
Suyunov R. S. Milliy gvardiya bo'linmalari shaxsiy tarkibini tarbiyalashdagi muammolari	117
Suleymanov T. Kh. The syntactical and lexical peculiarities of "Barn burning" by w. Faulkner	120
Sunnatov T. Qadimgi dunyo madaniyatida badiiy ijod namunalari	124
Tohirova Sh. Y. Fundamental steps for the development of lexical competence in english classes of non-philological higher education institutions based on case studies	128

To'libekova D. I., Vohidova N. A. Tyurkskiye zaïmstvovaniya v russkom yazyke	132
Xodjayeve D. I. Jeyn ostinning "pride and prejudice" romanida ayollar obrazi va gender masalalari	136
Xolmatov D. A. XX asr o'zbek hikoyalarida syujet va uning turlari.	141
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
Ma'murov B. B. Pedagogika yo'nalishida OTM boshqaruv tizimlarida akmeologik yondashuvlar	146
Abdisodiqova M. N. Talabalarni tadqiqotchilik faoliyatiga tayyorlashning psixofiziologik asoslari	189
Abdurazzoqova F. Farg'ona vodiysi jadidchi ma'rifatparvarlarning pedagogik qarashlari asosida talabalarining milliy ma'naviyatini shakllantirishning Shart-sharoitlari	152
Abdurahmonova D. Sh. Umumta'lim maktablarida multimediali elektron vositalaridan foydalanishning pedagogik aspektlari	155
Alimova N. R. Features of individualization of foreign language teaching at a non-linguistic fields	160
Aslonov J. M. XX asrning 60-80-yillarida o'zbekistondagi Iqtisodiy hayot	163
Axatova D. A. Professional pedagogik faolliyatni o'qitishning Ilmiy - nazariy asoslari	167
Axatova X. A. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini axloqiy tarbiyalashning pedagogik – psixologik xususiyatlari	171
Axmedova Z. J. Maktab o'quvchilarining o'quv faoliyatiga moslashuv jarayonlarining o'ziga xos xususiyatlari	173
Акрамова Ш. А. Бола ҳуқуқларини таъминлашда ижтимоий ҳамкорликнинг долзарб масалалари	178
Bakayeva R. I. Ona tili darslarida o'quvchilarni matn ustida ishlashga o'rgatish orqali funksional savodxonlik ko'nikmasini rivojlantirish	183
Bakiyeva H. S. Ismoilova M. T. Boshlang'ich sinf o'qish darslarida badiiy asar tahlili ustida ishlashda – yangi bilimlarni yaxshi o'zlashtirish uchun tanaffusga strategik vosita sifatida yondashuv	188
Bakiyeva X. S. Egamqulova I. S. Bolalarning kreativ tafakkurini shakllantirishda fanlararo integratsiyaning afzalliklari	191
Bekmuradova D. P. Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyalanuvchilarini mustaqil fikrlashga o'rgatishda muammoli ta'limning o'rni	194
Боймирзаева Д. Д. Формирование социальной креативности у будущих менеджеров в сфере образования	197
Даўкеева А. О. Бўлажак ўқитувчиларда акмеологик компетентликни ривожлантириш хусусиятлари	201
Dilova N. G. Bo'lajak o'qituvchilarni shaxslararo munosabatlarga tayyorlashning ta'limiy-integrativ va tarbiyaviy-kreativ jarayon uyg'unligi	204
Doniyorova Sh. Sh. Oliy ta'lim muassasalari xalqarolashuvida talabalarining pedagogik shart-sharoitlarini takomillashtirish	208
19.00.00 – PSIXOLOGIYA FANLARI	
Abdusamatov X. U. Bolada jinsiy tarbiyani shakllantirishning ijtimoiy-psixologiya usullari	212
Adilova M. Maktab ta'limida ta'lim muassasalarida psixologik xizmatning o'rni	217
Ahmadov Sh. R. O'smirlarning oilaviy hayot va undagi nizoli vaziyatlarga nisbatan ijtimoiy ustanovkalarini o'rganish natijalari	222
Alimardonov Z. Sh. Bo'lajak ofitserlarda muloqotchanlik xususiyatlarini empirik o'rganish natijalari	225
Askarova N. A. Bolalarda psixosomatik buzilishlarni keltirib chiqaruvchi omillarning o'rganilganligi	229
Ataxo'jayeva Sh. A. Ijtimoiy va hissiy kompetentlikning namoyon bo'lishi	232
Алламбергенова Б. Х. Дуйсенбаева нилуфар рашидовна Социально-педагогические особенности изучения английского языка инновационными методами	236
Arzimbetov T. T. Sport jamoalarida yuzaga keladigan salbiy emotsional kechinmalarni psixologik xizmat ko'rsatish orqali bartaraf etilishi	240
Абилова Г. У. Педагогические возможности информационной образовательной среды при организации вебинаров	244
Azimov N. N., To'xtayev M. H. Umumta'lim maktabi jismoniy tarbiya darslarida boshlang'ich sinf o'quvchilarining jismoniy va psixologik tayyorgarligida harakatli o'yinlarning ta'siri va samaradorligi	248
Begmanova G. Sh. Seytpenbetov iqilas janaxmed o'g'li Globallashuv sharoitida o'smirlarni manipulyatsion ta'sirlardan himoyalashning ijtimoiy psixologik xususiyatlari	254
Bekmirov T. R. Onalardagi nevrotik holatlar va bolalardagi yosh inqirozlarining xorij adabiyotlaridagi metodologik tahlili	259

Bo'ronova H. A. Psixoanalizda inson tabiatini tushunishning psixologik mexanizmlari	262
Dedakuzieva B. M. Talabalik davrida psixologik moslashuvning xususiyatlari	265
Djolibetova M. M. O'spirinlik yosh davrida tafakkur operatsiyalarining shakllanishiga ta'sir etuvchi ijtimoiy psixologik omillar	269
Hikmatov A. S. Tibbiyot xodimlarining sotsial-psixologik kompetentligiga ta'sir etuvchi omillarni Ijtimoiy - psixologik xususiyatlari	272
Ikramova K. Sh. Yosh oilalardagi nizolarda xulq-atvor strategiyalari namoyon bo'lishiga ta'sir etuvchi ijtimoiy-psixologik omillar	276
Ikromova S. A. Mafkuraviy immunitet shakllantirishning xorij va rossiya tadqiqotchilari tomonidan o'rganilishi.	280
Ismoilov T. I. Verbal muloqot qobiliyatlari va ularning o'qituvchining kasbiy faoliyatidagi o'rni	283
Jalolov T. S. SPSS dasturi vositasida olingan ma'lumotlarni qayta ishlashning pedagogik -psixologik ahamiyati	286
Jo'rayev Q. I. Talaba shaxsini shakllanishida kasbiy yetuklik va kompetentlikning ahamiyati	290
Jo'rayeva D. A. Kichik maktab yoshidagi bolalarning maktabga moslashuv jarayonining psixologik muammolari	293
Jo'raqulova D. Z. O'smirlik davrida kasbiy niyatlarning shakllanishi	297
Mahkamova D. B. Xotin-qizlarni davlat xizmatlariga ijtimoiy moslashuvining psixologik jabhalari	301
Mavlanova Z. T. Rahbar siyosiy kompetentligiga sotsiologik yondashuv	305
Meyliyev S. N. Konflikt ijtimoiy voqelik fenomeni sifatida	308
Muxtarova A. E. Bolalarda emotsional-kognitiv rivojlanishning psixologik xususiyatlari	312
Мирзаева А. Х. Ранняя диагностика и лечение маскированной депрессии у больных с бессонницей	314
Najmiddinova M. Sh. Turli nosituativ vaziyatlarda umumiy qarorlar qabul qilish	318
Niyazova N. F. Ota-ona qaramog'isiz qolgan o'smirlarda jinsiy identifikatsiyaning nomoyon bo'lish xususiyatlari	321
Нурмедов Н. А. Педагогические технологии и инновации в области физической культуры и спорта	326
Olimova F. A. Stressli vaziyatlardan qutilishning ijtimoiy psixologik determinantlari	329
Ostanaqulov A. D. O'smirlardagi ruhiy salomatlik haqidagi tasavvurlari tahlili	333
Оталиева А. Р. Педагогические - особенности обучения учащихся художественной гимнастике	336
Расулова Н. Т. Дунё бўйича соғлом эътиқодни ривожлантирувчи ташилотлар хусусида	340
Rizayev A. R. Suisidal xulq-atvor namoyon bo'lish shakllarining psixologik tahlili	343
Safarov D. X. Rahbar faoliyatida zamonaviy boshqaruv usullari	348
Тошматов Б. Э. Особенности межличностных отношений и удовлетворенности жизнью и работой у женщин-педагогов	352
Tillayev A. Talabalarni kasbiy va shaxsiy rivojlanishini boshqarishini universitet ta'lim muhitiga moslashtirish	356
Tuychiyeva S. M. Bo'lajak pedagog-psixologlarda kasbiy amaliy ko'nikmalarni shakllantirish - pedagogik va psixologik muammo sifatida	359
Umarova M. Psychological views of friedrich nietzsche: a critical exploration	362
Vahobova O'. T. Axborot muhitining yoshlar ijtimoiy normalari shakllanishiga ta'sirining psixologik jihatlari	366
Xudoyqulova N.R. Sharq mutafakkirlari asarlarida oilaviy munosabatlar va nikoh masalalarining psixologik talqini	373
Yusupjonova I. A. Amaliy psixologiya yo'nalishi talabalarining kasbiy shakllanishi samaradorligiga erishishda trening dasturi samaradorligi	377
Sharapova D. B. Ta'lim jarayonida ijtimoiy-iqtisodiy qaramlikka qarshi va mehnat motivatsiyasini oshirishga qaratilgan o'quv mashg'ulotlarini tashkil etishning ahamiyatli jihatlari	384
Sharifova M. Z. Talabalarda o'zini-o'zi nazorat qilish muammosining o'rganilishining psixologik xususiyatlari	388
Shukurova N. I. Maqomat va holat psixologiyasi	391

natijasi.

Kommunikativ kompetentsiyani o'zlashtirish uchun talabalar – shaxsiy o'zaro munosabatlarda eng samarali bo'lgan guruh ishining usullaridan foydalanishlari kerak. Masalan, talabalar munozara davomida mustaqil fikr yuritadilar va suhbatdoshning fikriga ergashadilar, shuningdek, muammoli masalalar bo'yicha ma'lumot izlaydilar, uni faol muhokama qiladilar, shuningdek, boshqa birovning fikrini tanqid va e'tirozsiz tinglashni o'rganadilar.

O'qituvchi munozara davomida aqliy hujumni taklif qilishi mumkin, qisqa vaqt ichida talabalar muammoni hal qilish va birgalikda qaror qabul qilish uchun fikr va g'oyalarni yig'adilar. Guruhda ishlash jarayonida pedagogik murabbiylik samarali bo'ladi: o'quvchilar aloqa sherigi bilan nafaqat vizual va axloqiy aloqa o'rnatishni o'rganadilar, balki aniq mavzuli topshiriqlar orqali kommunikativ kompetentsiyani shakllantiradilar.

Talabalar sinfda tematik va professional muloqotni o'rganadilar. Dastlab, ma'ruzachi-ma'ruzachi muloqot qilayotganlarning hissiy holatini kuzatib boradi. Berilgan mavzu bo'yicha kengaytirilgan dialogni qurish har doim ham mumkin emas. Ma'ruzachi-ma'ruzachi har bir ishtirokchining nutqini og'zaki va noverbal usullar orqali rag'batlantiradi. Talabalar o'qituvchi rolini o'ynashi va boshqalarga tarjimada ishlatilgan so'zlarni o'rgatishlari mumkin. Pedagogik bingo yoki janglar, rolli o'yinlar, press usuli, mozaika qiziqarli faoliyat shakllari.

1) «Muloqotda o'z-o'zini nazorat qilish» - Snaydning testi (Snayder, 1974), bu gradatsiya ustidan kommunikativ nazorat darajalarini taqsimlashni, hissiy cheklovni va boshqalar bilan o'zaro aloqada o'z xatti-harakatlarini nazorat qilishni o'z ichiga oladi;

2) «Siz kommunikativ bo'lsangiz» - moslashtirilgan usullar Ryaxovskiy (1998), insonning muloqotchanlik darajasini aniqlashga imkon beradi.

Ushbu bosqichda nazariy manbalarni o'rganib chiqqandan so'ng, motivatsion, nutqiy va amaliy mezonlarni o'z ichiga olgan talabalarning shakllangan muloqot qobiliyatlari darajasini aniqlashga yordam beradigan mezonlar ishlab chiqildi; Aloqa qobiliyatining darajalari: yetarli, o'rta va past daraja.

Xulosa

Bugungi kunda o'qituvchining muvaffaqiyatli kasbiy faoliyati kommunikativ kompetentsiyaning asosiy belgilovchilaridan biri sifatida qaralmoqda. Bizning xulosamizga ko'ra, ta'lim jarayoni kasbiy jihatdan bolalar, ota-onalar va hamkasblar bilan doimiy muloqotni talab qiladi. Talabalik yoshi kasbiy rivojlanish uchun sezgir davr hisoblanadi. Agar ko'proq tadqiqot o'tkazilsa, ba'zilar kommunikativ kompetentsiyaning dolzarb masalalari hal etilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

Besnier, N. (2013). Language on the edge of the global: Communicative competence, agency, and the complexity of the local. *Language & Communication*, 33(4), 463-471.

Celce-Murcia, M. (2008). Rethinking the Role of Communicative Competence in Language Teaching. In: Soler E.A., Jordà M.S. (eds). *Intercultural Language Use and Language Learning*. Springer, Dordrecht.

Delamare Le Deist, F. & Winterton, J. (2005). What Is Competence? *Human Resource Development International*, 8(1), 27-46.

Gumperz, J. J., & Hymes, D. H. (1972). *Directions in sociolinguistics: The ethnography of communication*. New York: Holt, Rinehart and Winston.

Keiner, S., Lind, L., Toldy, K., Sarah, F., & Berger, D. (2014). *Guide facilitator. How to lead a group to make a joint decision*. M.: Izd. Dmitry Lazarev.

Koval, V., Polyezhaev, Y., & Bezhklibna, A. (2018). Communicative competences in enhancing of regional competitiveness in the labour market. *Baltic Journal of Economic Studies*, 4(5), 105-113.

Labunska, Sv., Petrova, M., Prokopishyna, O. (2017). Asset and cost management for innovation activity. *Economic Annals – XXI*, 165(5-6), 13-18.

Melnyk, E. (2012). Communicative competence as a factor for improving the professional activity of a teacher. *Scientific support of staff advanced training*, 1(10), 80-84.

Nikolayev, S. (ed.) (2003). *European-wide Recommendations on Language Education: Study, Teaching, Evaluation*. K.: Lentiv.

Rickheit, G., & Srohner, H. (2008). The concept of communicative competence. In *The handbook of Communicative Competence*. Mouton de Gruyter.

KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI BOLALARNING MAKTABGA MOSLASHUV JARAYONINING PSIXOLOGIK MUAMMOLARI

Jo'rayeva Dिल्фуза Abdug'aniyevna,

*Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat O'zbek tili va adabiyoti universiteti Ijtimoiy-gumanitar
kafedrasi o'qituvchisi*

Annotatsiya Mazkur maqolada kichik maktab yoshidagi bolalarning maktabga moslashuv jarayonining psixologik muammolari, moslashuv jarayoni va uning tushunchasi olib borilgan ilmiy tadqiqot ishlari tadqiq etilgan, ilmiy-nazariy asoslari tahlil etilib ular bo'yicha xulosalar jadval va diagrammalar asosida tahlil qilib berilgan.

Kalit so'zlar: maktab yoshimaktab, moslashuv, psixologik muammolar, adaptatsiya, bola, xulosa, kirish, ong, ko'nikma, jarayon.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ШКОЛЬНОЙ АДАПТАЦИИ ДЕТЕЙ МЛАД- ШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Джураева Дильфуза Абдуганиевна

*Ташкентский государственный имени Алишера Навои Университет узбекского языка и ли-
тературы Преподаватель социально-гуманитарного факультета*

*Аннотация: В данной статье исследованы психологические проблемы процесса школьной адаптации детей младшего школьного возраста, процесс адаптации и его понятие, проанализи-
рованы научно-теоретические основы и проанализированы основанные на них выводы на основе
таблиц и диаграммы.*

*Ключевые слова: школа, адаптация, психологические проблемы, адаптация, ребенок, вывод,
внедрение, сознание, навык, процесс.*

PSYCHOLOGICAL PROBLEMS OF THE SCHOOL ADAPTATION PROCESS OF PRIMARY SCHOOL CHILDREN

Jo'rayeva Dिल्фуза Abdug'aniyevna

*Tashkent state named after Alisher Navoi University of Uzbek Language and Literature Teacher of
social and humanitarian department*

*Abstract: In this article, the psychological problems of the school adaptation process of children of
small school age, the adaptation process and its concept have been researched, the scientific-theoretical
foundations have been analyzed and the conclusions based on them have been analyzed based on tables
and diagrams.*

*Key words: school, adaptation, psychological problems, adaptation, child, conclusion, introduction,
consciousness, skill, process.*

KIRISH. Hozirgi vaqtda «moslashish» atamasi juda ko'p ma'nolarga ega. Bu murakkab va ko'p qirrali tushuncha bo'lib, umumiy, keng ma'noni anglatadi, balki ko'p darajalardan birining hodisalarini ham anglatadi. Eng boshidanoq «moslashish» atamasi biologiyada qo'llanila boshlandi fanlar va birinchi marta fiziologiyada paydo bo'lgan. 1865 yilda nemis fiziologi Auberger Highlander birinchilardan bo'lib «moslashish» atamasini taklif qildi. Moslashuv (lotincha “ad” – “to”; “aptus” so'zidan olingan. «mos»; «aptatio» - «tekislash»; moslashish - «moslashish») degan ma'noni anglatadi. 6 yoshdan 12 yoshgacha bo'lgan davr bolaning tizimli bilim va ko'nikmalarni egallashi uchun zarur bo'lgan; mehnat hayoti bilan tanishtirishni ta'minlaydigan va ularga yo'naltirilgan mehnatsevarlikni rivojlantirish davri hisoblanadi. Bu yoshdagi bolada atrof-muhitni o'zlashtirish qobiliyati rivojlanadi. Qulaylik bilan yosh talabadagi sharoitlar, yoki o'z tajribasi mahorat, yoki noqulay sharoitlarda - pastlik hissi va boshqa odamlar bilan teng bo'la olmaslik xarakterli xususiyatlar bu yoshdagi bolalar tashabbuskorlik, faollik istagi hisoblanadi. Moslashuvning samaradorligi ko'p jihatdan bola o'zini va uning ijtimoiy aloqalarini idrok etishi bilan bog'liq. Yilning birinchi yarmida moslashish jarayoni muvaffaqiyatli tugaydi va natijada o'sha shaxsiy xususiyatlar, ko'nikmalar va muvaffaqiyatli hayotga olib keladigan ko'nikmalar maktabda birinchi sinf o'quvchisi tomonidan egallanadi. Maktabda turli bolalar o'qiydilar, ular orasida talablar, ijtimoiy

munosabatlar, me'yorlarga va maktab tizimiga osongina va erkin mos keladigan o'quvchilar ham bor. Ammo birinchi sinf o'quvchilari orasida noto'g'ri sozlanishi bo'lganlar ham uchrab turadi. Bu bolalar maktabda unumdorlikning pasayishi jarayoni yuqori darajadagi tashvishga ega bo'lgan bola adekvat ravishda boshlanadi buning natijasida sinfdoshlar va o'qituvchi bilan munosabatlarni idrok etishi, o'ziga ishonchsizlik va o'zini past baholashni juda qiyin vaqtlarni boshdan kechirishadi. Maktabning moslashuvi maktabning mumkin emasligi deb tushuniladi sharoitlarda bolaning atrof-muhit bilan o'rganish yetarli darajada mavjud bo'lgan mikroijtimoiy muhit.

Maktabga noto'g'ri moslashish sabablari quyidagilar:

- bolaga individual yondashuvning yo'qligi bo'lishi mumkin;
- tarbiyaviy chora-tadbirlarning yetarli emasligi,
- o'z vaqtida yordam ko'rsatilmasligi, unga hurmatsizlik ko'rsatish;
- oiladagi noqulay moliyaviy va (yoki) hissiy vaziyat, ota-onalarning alkogolizmi;
- bolani tashlab ketish yoki haddan tashqari himoya qilish;
- atrof-muhitning salbiy ta'siri pul olishning qulayligi,
- spirtli ichimliklar va giyohvand moddalarning mavjudligi;
- ijtimoiy va axloqiy ideallarning deformatsiyasi;

Moslashuv yomonlashganda, bu bolalarning xulq-atvori va ularning neyropsik beqarorligida o'z aksini topadi. Bunday bola tashvishlanish, adashish, vahima, nazoratni yo'qotish ehtimoli ko'proq vaziyat va uning xulq, shuning uchun, bunday qiyin vaziyatda, u tushirishni qidirmoqda. Zararsizlantirish natijasi agressiyaga yo'naltirilgan bo'lishi mumkin sinfdoshlar va o'qituvchilar haqida. Boshqa bolalar aksincha, bo'lishi mumkin yopiq, ajratilgan va o'zlariga yo'naltirilgan. Bolada bunday xatti-harakatlarni ko'rsatadi, keyin bu kattalarni ogohlantirishi kerak, chunki bu chuqur ruhiy o'zgarishlarga olib keladi. Shuning uchun, muvaffaqiyatli moslashish uchun maktabdagi nosozliklarning oldini olish va tuzatish zarur kabi «maktab-bola-oila-jamiyat» tizimini tiklash muammo faqat bolada yoki maktabda yoki oilada emas, balki butunlikda butun tizim muvozanatdan chiqib ketgan. Yuqoridagilarning mohiyati shundan iboratki, moslashish murakkab jarayon, bu natijada qanchalik moslashganligini ko'rsatadi insonni o'zgargan muhitga, yangi hayot sharoitlariga, to muayyan ijtimoiy-psixologik munosabatlarning tuzilishi jamoalar, uning xatti-harakati qabul qilingan me'yorlarga qanday mos kelishi va qoidalar. Shuni ta'kidlash kerakki, inson hayotida doimiylik mavjud yangi sharoitlarga moslashish, bu yerda har safar yangisini o'zlashtirish kerak faoliyat turi, ijtimoiy roli.

Bolaning maktabdagi hayotining birinchi yili qanday o'tishi juda muhimdir. Bu uning kelajakdagi maktab hayotini qanday o'tishini belgilaydi, juda muhim davr. Shuning uchun bizga ko'proq kerak birinchi sinf o'quvchilarining o'qishga moslashish xususiyatlarini ko'rib chiqish. Bola maktabda o'qishni boshlaganda, keyin o'yinni almashtirish uchun yetakchi faoliyat ta'lim bilan bog'liq, o'tish jarayonida u emas faqat bilim olish ko'nikma va texnikasini o'zlashtirib oladi, shuningdek, o'zlashtiradi endi yangi ma'nolar, motivlar va ehtiyojlar va ko'nikmalarni o'rganadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA. E.M.Aleksandrovskaya va S.M.Trombax moslashuv mezonlari sifatida ta'lim faoliyati samaradorligini, maktab xulq-atvor normalarini o'zlashtirishni, ijtimoiy aloqalar muvaffaqiyatini taklif qiladi.[23,56b] Ijtimoiy moslashuv jarayonida bolaning o'zi ijtimoiy va psixologik vaziyatni o'zgartiradi. Shuning uchun, yangi muhitga moslashish uchun ilgari noma'lum odamlar nafaqat o'quvchi, balki sinf rahbari uchun ham hisob. Maktabga yozilish fakti bilan bog'liq muammolar yoki qiyinchiliklar odatda quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- kunning yangi rejimi bilan bog'liq qiyinchiliklar;
- bolaning sinf jamoasiga moslashishi;
- o'qituvchi bilan munosabatlar sohasida mahalliyashtirilgan qiyinchiliklar;
- bolaning uy sharoitidagi o'zgarishlardan kelib chiqadigan qiyinchiliklar.

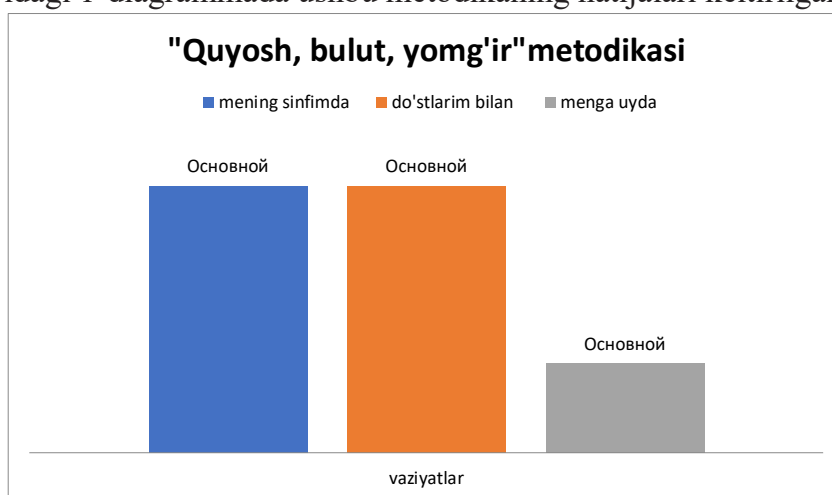
Moslashuv nuqtai nazaridan, bu taxminan 6-7 hafta davom etadi, ammo qiyinchiliklar bo'lsa, u yanada davom etishi yoki hatto moslashuvga aylanishi mumkin. Bola u uchun yangi ijtimoiy rolga ko'nikish uchun ko'p mehnat qilishi kerak. Yangi odamlar (sinfdoshlar, o'qituvchilar) bilan munosabatlarni o'rnatish kerak. Kundalik tartibingizni qayta tiklang, 40 daqiqa davomida jismoniy faollikni ko'rsatmang va diqqatingizni ushbu mavzuga qaratishga harakat qiling. Bularning barchasi 7 yoshli bola uchun juda oson emas. U maktabga kirganida, u bir yil oldingidan butunlay boshqacha mas'uliyatga ega. U yangi bilimlarni egallashi va uni saqlab qolishga harakat qilishi kerak. Ta'lim faoliyati uning yangi hayotining

ko'p vaqtini oladi. O'yin faoliyati mashg'ulotlar bilan almashtiriladi, shuning uchun ov hali ham qum qutisidagi o'rtoqlar bilan o'ynash kerak. O'rganishni o'rganish o'quv faoliyatining asosiy vazifasidir. Ammo har qanday vazifani bajarishda qiyinchiliklar mavjud.

A.P. Sorokin, A.N. Rosenberg, S.I. Stepanov moslashish bosqichlarini aniqladi. Kalaykov I. D. moslashuvning sivilizatsiya rivojlanishidagi rolini o'rgangan, G.A. Ball psixologik moslashuv I.K. Kryazheva moslashish mezonlarini taxlil qilishgan. L.M. Rastova jamoada shaxsning moslashuvi masalalarini o'rganib chiqdi. [24,67b]

NATIJALAR

«Quyosh, bulut, yomg'ir» nomli metodika respondentlarda o'tkazildi. Buning uchun har bir sinaluvchiga quyosh, bulut va yomg'ir uchta variantda chizilgan qog'oz varag'i beriladi. Sinaluvchilarga ob-havo hodisalaridan foydalanib, sinfda, uyda, do'stlari bilan o'zlarining farovonligini aniqlash taklif etiladi. Ular esa savollarga javob berishlari va ularning kayfiyatiga mos keladigan holatni ta'kidlashlari kerak. Jumlar «Mening sinfimda», «Do'stlarim bilan», «Menga uyda»—kabi ko'rinishlarda boshlanadi. «Quyosh, bulut, yomg'ir» diagnostika texnikasi sinaluvchining turli vaziyatlarda o'zini qanday his qilishini aniqlash imkonini berdi. Ularda maktabdagi kayfiyatni quyosh, yomg'ir va bulut bilan belgilashdi, bu yangi do'stlarning paydo bo'lishi va yangi ijtimoiy roli bilan bog'liq. Sinaluvchilar o'zlarini atrofdagilar bilan munosabatga kirishganlarida erkin his etishlari ularning kelajakda muvoffaqiyatli faoliyatlarini ta'minlab beradi. Quyidagi 1-diagrammada ushbu metodikaning natijalari keltirilgan.

1-diagramma (nomini bering)

Yuqoridagi diagrammada natijalarning umumiy o'rtachasi keltirilgan. Bundan ko'rinib turibdiki, sinaluvchilarning sinfdagi vaziyatdagi holatlari do'stlari bilan holatlari bilan birdek natija qayd qilindi. Ammo ularning uydagi holatlariga bo'yicha to'plagan ballari biroz pastroq natijani tashkil etmoqda. Bu bilan biz ularning aksariyat qismi o'zlarining uydagi vaziyatlarda yetarlicha his etmayotganliklarini anglatadi.

1-jadval

Tadqiqot metodikalarining jins bo'yicha Mann-Uiitni mezoni bo'yicha tahlili

Mening_sinfimda	Qiz bola	60	55,20	3312,00	1482,000	,102
	O'g'il bola	59	64,88	3828,00		
Dostlarim_bilan	Qiz bola	60	62,07	3724,00	1646,000	,482
	O'g'il bola	59	57,90	3416,00		
Menga_uyda	Qiz bola	60	59,30	3558,00	1728,000	,812
	O'g'il bola	59	60,71	3582,00		

MUHOKAMA. Yuqoridagi 4-jadvaldagi ma'lumotlarga qaraganda, "Mening sinfimda" parametri bo'yicha qiz va o'g'il bolalar orasida ahamiyatli farqlar aniqlanmadi. Unga ko'ra moslashishning bu darajasi o'g'il bolalarda qiz bolalarga nisbatan yuqoriroq ekanligi isbotlanmadi ($U=1482,000$, $p=,102$). "Do'stlarim bilan" parametri bo'yicha qiz va o'g'il bolalar orasida ahamiyatli farqlar aniqlanmadi. Unga ko'ra moslashishning bu darajasi o'g'il bolalarda qiz bolalarga nisbatan yuqoriroq ekanligi isbotlanmadi ($U=1646,000$, $p=,482$). "Menga uyda" parametri bo'yicha qiz va o'g'il bolalar orasida ahamiyatli farqlar aniqlanmadi. Unga ko'ra moslashishning bu darajasi o'g'il bolalarda qiz bolalarga nisbatan yuqoriroq ekanligi isbotlanmadi ($U=1728,000$, $p=,812$).

XULOSA. Xulosa qilib aytganda, "Quyosh, Bulut, Yomg'ir" kabi proektiv metodikalardan kichik maktab yoshidagi bolalalarni (xususiy va davlat tasarrufidagi MTTlarda tarbiyalangan va 1-sinfqa qabul qilingan o'quvchilarning) maktabga moslashuvchanligining psixologik xususiyatlarini o'rganishda foydalanildi. 119 nafar kichik maktab yoshidagi bolalarda o'tkazilgan metodikalarning natijasiga ko'ra ulardagi "moslashish" darajasining o'rtacha qiymati 5,42 ga teng. Assimetrik ko'rsatkich ijobiy natijani ko'rsatmoqda. Amaliy tadqiqot natijasiga ko'ra maktabga moslashish jarayoni xususiy bog'chada tarbiyalangan bolalarga nisbat davlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiyalangan bolalar maktab muhitiga osonlik bilan moslashadilar bunga sabab esa davlat MTTlarda olib borilayotgan mashg'ulotlar muntazam ravishda nazoratda olinadi yuqori talim tashkilotlari tomonidan, xususiy MMTTlarida esa biroz erkinlik borligi sabab ularning tarbiyalanuvchilari maktab muhitiga biroz qiyin moslashishlari aniqlandi.

Adabiyotlar ro'yxati:

Eldasheva G, Karimova G. Ta'lim-tarbiya texnologiyalari va jahon tajribasi moduli bo'yicha o'quv uslubiy majmua – T.: (Nizomiy nomidagi TDPU huzuridagi QTUMOHM), 2018.- 25 – bet.

Quvataliev M.H Andijon viloyati XTXQTMOXM "Sharq mutafakkirlarining ta'lim-tarbiya borasidagi qarashlarining bugungi kundagi ahamiyati" maqola

Белинская Е.П. Исследование личности: традиции и перспективы Социальная психология в современном мире: Учеб.пособ.для вузов/Под.ред. Г.М.Андреева, А.И.Донцова. М.: Аспект Пресс, 2002.–С. 42, 56.

Кун Д. Основы психологии: Большая энциклопедия психологии. Все тайны поведения человека. – СПб.: ЕВРОЗНАК, 2007, С. 640

Шмелев А.Г. Психодиагностика личностных черт. –СПб.: 2002.–С. 3